

Párhuzamos életképek (IV.)

Drenkovics Tibor unokatestvérem paplakodalmán nem lehettem jelen. Anyám mesélte, felemelő volt.

– Rijekai ismerősei is eljöttek, akik a templomban elénekelték a jugoszláv himnuszt – mondta..

– Jó, hogy nem voltál ott – rándult meg édesanyám arca a réműlettől, amikor beszámolója után Fiumét és a magyar himnuszt hiányoltam. 1970-et írtunk ekkor.

*

Bazsó Ilonka szöktetéséről beszéltek napokig Gunarason. Szinte észre sem vették, mikor ismerkedett meg a szomszédos telepés – mint arrafelé mondták – cérnagórac falu szökénél is fehérebb hajú legényével a magyar lány. Az apa, Bazsó Mihály azon nyomban ki is tagadta családjából a népének hátat fordító nagylányt. Attól kezdve az egyébként is naponta lerészegedő ember még gyakrabban nyúlt a pohár után. Egy alkalommal aztán, a vögyi hetipiac másnapján kora reggel a Topolyáról kiszálló rendőrség és a mentősök hozták, és fektették a községháza verandáján az asztalra a nádasok közt vízbefúlt Bazsó Mihályt. Felboncolták. A felnőtt lakosság egész nap megtekinthette a közszemlére tett kátránnyal teli tüdőt, hogy lássák a dohányzás következményeit. Akkoriban sem törődtek sokat a halottat megillető emberi méltósággal, kegyelettel.

*

Az újvidéki Dnevník Kiadóház épületében szervezett újságíró-továbbképzést a tartományi tájékoztatási titkárság szocialista vezetősége. A belgrádi szerb előadók, a háborús uszító újságírók dokumentumfilmét vetítették le a tanfolyam résztvevőinek a NATO-bombázásokról.

– Szerintetek bemutatható-e ez a nagy nyilvánosságnak? – kérdezték tőlünk a tíz-húsz műanyagzsákba összegyűjtött emberi maradványokat apró részletességgel bemutató film után. A közel negyven újságíró kioktató megvetésével kellett szembenéznem, amiért embertelennek, kegyeletsértőnek,

bemutatásra alkalmatlannak neveztem a filmet.

*

Sarusi Miska és Gulyás Imre barátaimat Dobogókőn, a katolikus újságírók tanácskozásán ismertem meg. Felolvasóestre invitáltam őket Szabadkára. Miska, a Vagabund korzó című könyvének tanúsága szerint, már régi ismerője a Délvidéknek, napokat töltött a szabadkai és magyarkanizsai fogdáiban, ezért is tart a látogatástól.

– A balkáni nemtörődömség, az öntelt hanyagság következtében annyi év után a határon már ügyet sem vetnek rád – nyugtatgattam..

Gond nélkül meg is érkeztek Imrével. Mint kiderült, telitalálat volt együtt bemutatni őket. Sarusi, aki írói pályáját csavargásokkal kezdte, ma már zarándokként járja az egykori magyar vidékeket, Imre viszont éppen ellentéte a nyughatatlan természetű költőtársnak, ő nagyon nehezen tudja magát rászanni, hogy kimozduljon Debrecenből. Hajdu-Bihar megye határát elhagyva úgy érzi magát, mint a talajvesztett ember.

*

Debrecenhez fűződő élményeimet alapvetően három gyökér táplálja. A református Nagytemplom a Gályarabok emlékszobrával, az Alföld irodalmi folyóirat elutasító válasza és Imre barátom vendégszeretete.

– Nem látom, mi tenné időszerűvé verseinek közlését – küldte vissza kézirataimat a rovatszerkesztő.

*

– A Nagytemplomnál találkozunk – mondta Imre, amikor évek múltán ismét Debrecenbe vetődtem. A cívisváros modern arculatát tárta fel előttem Imre azzal, hogy a lakótelepi Szent család, és a közelében levő, ugyanolyan korszerű stílusban épült református templomba vezetett el, ahol az orgonahangokat idéző sugarakkal beáramló napfény a komorság helyett az életvidám egyház lüktetését mutatta.

*

Középiskolába indulásunkkor osztályfőnökünk, a csantavéri Liscsevity Titusz matektanár az első órán kérte, mutakozzunk be.

– Voalkai János – kaptuk fel fejünket a baranyai Kopácsról jött osztálytársunk bemutatkozásakor.

– Hogyan? Írd fel a táblára – unszolta a gyereket az osztályfőnök. A fiú nyugodt kézmozdulatokkal felírta nevét, Valkai János, ám olvasáskor ismételten Voalkait ejtett. A gyulai (bácsgyulafalvi, telecskai) Simon Rozi ángyom melegen csengő özése után ekkor hallottam másodszer, az általam használt nyelvjárástól eltérő beszédet.

*

A tanári pályafutásomat egykori középiskolámban kezdtem. Abban az iskolában, ahol másodikban matekból Liscsevity Titusznál pótvizsgára buktam. Tanulás helyett egész nyáron azonban csak olvastam. Ekkor bukkantam rá a könyvtárban véletlenül Kassák hatkötetes önéletrajzi regényére, minek kapcsán Tóth Kiss Laci mindennapi vendégem volt. Szinte egy ültő helyünkben olvastuk ki a könyveket.

Évek múltán, a gépészeti technikum tanári szobájában Szabó János, volt magyartanárom ült mellém, hogy meséljek neki a mai magyar irodalomról, mert Adytól errefelé már hiányosak ismeretei. József Attilát még csak érti, de Kassák, Füst Milán és a többi XX. századi már távol áll tőle.

– Lám-lám – mondta, ujjával felém fenyegetve, egykori osztályfőnököm, Szegedincsev Stevan mérnök-tanár – megmondtam én, hogy inkább bölcsésznek menj.

*

Ha az Újvidéki tévében nem is, újságban megvalósíthattam interjúorozatot. Domonkos Istvánnal beszélgettünk, amikor majdnem sírva jött be hozzá svéd felesége, Thea.

– Hogy lehetnek ilyenek az emberek, romlott tojásként árulnak a piacon – mutatta neki a tál lisztet, amit emiatt ki kell dobnia.

Az utcán Domi elkísért egy darabon.

– Legjobb lenne, ha velem kapcsolatban ezt a jelenléteket írnád meg – mutatott a lakótornyok árnyékában, közvetlen a fal mellett osonó emberi formájában eldeformálódott női alakra.

*

Az Ifjúsági Tribün volt talán a legnagyobb nevelő hatással az Újvidéken tanuló egyetemistákra. A rendszerint zsúfolásig megtelt előadóteremben gyakran izzó hangulatú vitaestek formálták a gondolkodást, látásmódot, egy-egy előadó révén pedig még a nemzeti tartást is. Hornyik Miklós itt, a Katolikus portán mutatta be többek között Németh Lászlót.

– Az a véleményem, ha az ember megöregszik, vonuljon vissza a közszerepléstől, agysejtjei már nem alkalmasak a megbízható véleményalkotásra – háritotta el a kérdések megválaszolását a főhelyen ülő író, gondolkodó, a harmadik út megfogalmazója.

*

Az Újvidéki rádió M-stúdiójában vendégszerepelt Csuka Zoltán. Munkásságának a Vajdasághoz kötődő időszakáról a már szintén idős író, Herceg János beszélgetett a harmincas évek könyvkiadásának és terjesztésének helyzetéről a vendégelőadóval. Herceg arra szerette volna rávezetni Csuka Zoltánt, hogy mondja ki, abban az időben zökkenőmentes volt a könyvterjesztés, az emberek több könyvet vásároltak és olvastak.

– Egy frászt! – mondta határozottan Csuka. – Hónunk alá csaptuk a könyvekkel megrakott koffert, és a településeket házról házra járva árultuk kiadványainkat.

*

Szabadka színház történetének kiállításával egybekötött rendezvényt tartottunk az Ifjúsági Tribünön. A műsoron megjelent a magyar nagykövét is, kíséretében pedig ott volt Danilo Kiš író.

– Vigyázz, mit mondasz, és lehetőleg ne beszélj vele sokat – figyelmeztetett Vékás, a műsorok szerkesztője, amikor látta, hogy a bozontos hajjú, oldaltáskás író betért a Tribün magyar szerkesztőségébe. Egyedül ténfergett a tömegben. A szimpósok sem fogták közre.

*

A mindenre rátelepedő kommunista párt iránti ellenszenvünket alapjában véve legtöbben otthonról hoztuk magunkkal. Abban, hogy végül tudatosan szembeálltam vele, elutasítottam, közrejátszott az a párthajsza, amelyet a Képes Ifjúság főszerkesztője, Hornyik Miklós ellen indítottak. Miklós szerkesztésének idején ugyanis a magyar nyelvterület egészén a Képes Ifjúság egyike

volt a legjobb magyar lapoknak. Társadalombíró, Németh László és Illyés Gyula, körünkből pedig Ágoston Mihály meghatározta nemzeti magatartás megjelenítésével Hornyik kritikusan viszonyult az irodalmi avantgard selyempapírjába burkolt jugoszláv szellemiséget hirdető symposionista nemzetköziséghez is. A Képes Ifjúság tette számomra lehetővé azoknak az írásoknak a megválaszolását, amelyekben némelyek már a mesék cenzurálását követelték; vagy a 7 Napban közölt Kolozsi-okoskodás elítélését, aki azt hirdette, hogy csak akkor illetnek meg bennünket a jogok, ha kötelességünknek, a rendszer elfogadásának eleget tettünk.

*

Egyetemista éveim kezdetén két-három évet a Tone Hadžić utcában Selyem József úri fiákerosnál laktam albérletben. Először Garai Lászlóval és Vlaovics Józseffel, majd Bognár Antal költözött helyükbe.

– Köszönöm fiúk, hogy zavarhattalak benneteket – mondta volt, ha olykor-olykor bejött hozzánk a szobába egy kis beszélgetésre Újvidék utolsó konflisanak kocsisa, aki éveken keresztül szállította a vasútállomásra a városba érkező utasokat, piaci árusokat. Bognárral nálunk ittunk először meggyzemeken érlelt pálinkát. Ezt a kis falusi hangulatú szigetet egyre jobban kiszorította a város, akárcsak a vasútállomás előtt a bakon bóbiskoló fiákerest a taxik. Az istállót végül szobává alakította át az alacsony termetű, zömök Jóska bácsi, aki – Garai szerint legalábbis – tipikus magyar termetével és szívósságával próbált a végsőig helytállni a déli végeken.

*

Selyeméktől két házzal arrébb a Smidt család lakott. Itt élt Gulyás Jóska barátja, Torok Csaba is feleségével, a filozófia iránt érdeklődő Smidt Júliával. Olykor, ha Gulyás néhány napra meglátogatott bennünket Újvidéken, rendszerint hajnalba nyúló diskurzusokat, irodalmi hókusz-pókuszokat rendeztünk Torokékkal.

– Versenyezzünk, melyikünknek sikerül előbb könnyre fakasztania magát – javasolta egy alkalommal Csaba, és órákon keresztül meredtünk szótlannul egy-egy pontra, hogy sírásra, vagy legalábbis könnyezésre bírjuk magunkat. Miután próbálkozásunk nem járt eredménnyel, és a bor is elfogyott, taxival a Fruška Gora-i Tekijára mentünk. Az út menti vendéglőket jártuk sorra. Itt

vetődött fel egy háromkezes vers megírásának gondolata. A későbbiekben csatlakozott hozzánk Bognár és Smidt Juli is. Hónapokon keresztül különböző helyszíneken íródott a vers, amelynek éppen ezért a Mindig másutt címet adtuk.

*

Az egyetem folyosóján évfolyamtársam, Csorba Béla lépett hozzám egy alkalommal.

– Mondd csak, hol laktok? Elvinném hozzád verseimet..

Akkor tudtam meg, a temerini lélekmelegség csendjébe burkolózott fiatalember szorgalmasan, nálam jóval alaposabban, szélesebb mellbevétéssel készült a költői pályára.

*

Szivacon a Szenteleky-napok keretében adták át Fekete J. Józsefnek a Szenteleky-díjat. Az ünnepség után rendezett közgyűlésen valamilyen munkabizottság létrehozását javasolták. A jelöltek között szerepelt Tari István is, aki felszólalásában a délvidéki irodalom helyzetéről értekezett.

– Aki a jugoszláviai magyar irodalmat megkérdőjelezi, annak nincs helye a bizottságban – törölte ki Tari nevét a bizottsági jelöltek közül Bori Imre.

Utasi Csaba viszont a provincializmus veszélyeitől óvta irodalmunkat olyan vehemensen, mint ahogy provinciális irodalmak menekülnek a vidékiesség látszatától. Röpködtek is az adekvát kifejezések a borosüvegek mögül.

*

A Dominó kerthelyiségében ünnepeltük meg Danyi Magdi Sinkó-díjának átvételét. Törzsvendégek lévén az irodalmárokat tisztelő tulajdonos, Kántor Lajos, a kolozsvári Korunk főszerkesztőjének névrokona az alkalomhoz illően magyar bogyújteményét szolgálta fel nekünk. Poharazgatás közben fura hangulat vett rajtam erőt. Haza siettem, hogy papírra vessem a Kele Máté verset. A kialakulóban levő hosszabb költemény szálát Kartag Nándi szakította meg. Az ünneplő társaságot kereste.

*

Néhány évvel később többek között ennek a versnek kapcsán próbálta kipattintani belőlem a szabadkai

könyvtárban rendezett irodalmi esten a beszélgetést levezető Balog István, hogy milyen kapcsolatok fűznek a népköltészethez. Valójában azt szerette volna, ha elmondom, gyermekkoromban Gunarason édesanyám és rokonságom által szinte együtt nőttem a népdalokkal, ehelyett azonban én a konkrét kiváltó okról beszéltem, arról a székelynépballada-estről, amelyet Illés Kinga marosvásárhelyi előadóművész tartott Újvidéken.

– Szeretnék veled több irodalmi estét tartani, de a jövőben ne hozz kínos helyzetbe, arról szólj, amiről kérdezek – mondta István, miközben az est sikerét elemezgettük. Több közös fellépésre már nem is került sor.

*

A vidékünkön meghonosodott "te nekem, én neked" egymást előretologató szellemiség mindig is idegen volt számomra. Bizonyosan ezért maradt emlékezetes nekem, amikor Rapos Ica felkeresett, mennék el Csókára irodalmi estre.

A csókai művelődési házban már alig találtunk ülőhelyet, amikor megérkeztünk.

– Hát, téged mi szél hozott? – fordult hozzám egyik csókai volt iskolatársam. El tudom képzelni, mennyire elcsodálkozhatott, amikor a színpadra szólítottak.

Meglepetésben azért nekem is volt részem, amikor László Sándor és Kónya Lívია kiváló előadásában hallottam vissza verseimet, hát még, amint Kónya Sándor hangszerelésében csendültek fel a sorok. Évekkel később ismerkedtem meg Kónya Sándorral. Akkor tudtam meg, hogy már több évtizedes népdalgyűjtési tevékenység áll a korombeli mérnökember mögött.

*

A Kanizsai Íróklub megnyitó ünnepségén, a gyógyfürdőben rendezett vacsoránál Czine Mihály és Fehér Ferenc mellett ültem.

– Bácskai töltött káposzta! – csillant fel Czine Mihály éhségtől kopogó szeme a gőzölgő tálak láttán. Még délelőtt megérkezett Pestről, ebéd viszont nem volt az első napon.

– Mi ezt szármának nevezzük – mondta Fehér Ferenc.

– Lényegében mindegy, a tartalma ugyanaz – folytatta Czine.

– Nem mondanám! Igaz-e, nekünk a szárma már hangalakjával is ízeget, illatokat idéz fel, ellentétben a töltött káposzta semleges hangzásával – fordult hozzám

megerősítést várón Fehér Ferenc.

*

Lévay Endrét valami megmagyarázhatatlan ok miatt mindig távolinak éreztem magamtól, elutasító érzés fogott el manírjainak láttán.

A kanizsai szálloda előtti platánok alatt üldögéltünk néhányan az asztalnál, amikor az íróklubra érkező Lévay telepedett le hozzánk. Alighogy megigazította vállára vetett kabátját, egy platánlevél hullott lassú himbálózással asztalunkra.

– Erről az alászálló sárga levélről kéne hosszan írni – mondta réveteg tekintettel.

*

Csépe Imre és Urbán János a Majsai úti általános iskolában látogatott meg bennünket, hatodikosokat. Később már a gépészeti technikum önképzőkörén találkoztam ismét Urbánnal. Egyik kezdetleges versemet olvastam fel.

– Minden középiskolát végzett gyerek összekaparhat magának annyi képességet, hogy megírjon egy verset – mondta el sommásan véleményét Urbán, bátorítólag az irodalom felé tekintgető szakközépiskolásoknak.

*

Budapesti látogatásainkkor általában az Irodalomtudományi Intézetnél levő Eötvös-kollégiumban laktunk, ahol Kovács István, a lengyel kapcsolatokat ápoló költő nevelőtanárkodott. Kiss Ferenc és a társaságához tartozó ifjabb nemzedék is örömmel vette, ha ilyenkor betértünk a kollégium alagsorában az intézeti előadásokra. Itt hallottam Kósa László doktori disszertációját, amelyben az erdélyi irodalom helyzetét taglalta. A hajnalba nyúló vitát később Pistáékkal a szobánkban folytattuk. Hogy meddig, ki tudja? Reggel, mikor felébredtem, már nem voltak ott.

*

Meglepődve tapasztaltam, az éjszaka folyamán szobatársat kaptunk egy szegedi egyetemi tanársegéd személyében, aki kínosan sok információval rendelkezett rólam. Ürmös Mikivel igyekeztünk minél előbb megszabadulni tőle. Megígértette velünk, hogy mindenképpen felmegyünk a Kortárs szerkesztőségébe. Szokolczay Lajos szerkesztőhöz egy névjegykártyára írt ajánló sorokat. A névjegyet sokáig rakosgattam még papírjaim között.

*

Kovács Istvánna a lengyel-napok megnyitójáról mentünk egy budai kis presszóba, hogy Péter Ilnával találkozzunk. Székelynépballada est megszervezésén fáradoztunk, amit Újvidéken mutattunk volna be Faragó Laura részvételével. Hosszas levelezgetéseink ellenére sem sikerült megvalósítanunk az együvé tartozás szálait erősítő estet.

*

Egyik pesti utunk alkalmával Tolnai megkért bennünket, hoznánk el Bognárral egy kéziratot Hamvas Béla özvegyétől.

– Keressétek fel Ajtonyt. Ő majd bejelent és elvezet benneteket hozzá – mondta, és megadta a fiatal novelista címét, telefonszámát.

Egy ünnepélyesen felöltözött idősebb hölgy tessékelt bennünket az előszobába, ahol kávé, tea, és tetszetős, tetszetősebb teasütemények tornyosultak az asztalon.

– Tibor hol maradt? – fordult hozzánk Várady után érdeklődve Hamvas özvegye. Csalódottan vette tudomásul, csak mi jöttünk el a kéziratért. A polgári vendéglátás helyett így csupán a kávéból részesültünk, a teasütemények étvágyunkat felcsigázó illatát pedig később a sarki közértbe vett kiflivel feledtettük.

*

Miután anyámat átszállították az újvidéki kórházba, még aznap éjjel felhívtam Papp József orvost, egyetemi tanárt, Híd-díjas költőt.

– Nem tehetek semmit, nem a kórházban dolgozom.

– Meghonorálok – fogadkoztam. Még éjfél előtt visszahívott, hogy másnap keressem fel dr. Nagy sebészorvost, ő végzi majd az agyműtétet. A műtét már nem segített. Papp József segítőkészségét azonban hadd honoráljam most ezzel a néhány sorral.

*

A családukban az évfordulók megünneplése, talán a szűkös anyagi helyzetből fakadóan, nem vált szokássá, pedig nem egyszer hozott meglepő fordulatokat. Huszonkilencedik születésnapom ajándéka Ágota lányom születése volt.

*

Még középiskolás koromban egy intenzív álom után

félelem fogott el.

– Harminc éves korodban megvakulsz – hallottam napok múltán is egy képzelet szülte vén banya hangját. Barátaim nem hagytak nyugton, elvezettek Solya Bálint pszichológushoz.

– Nem látom, mi gondod van. A középiskolatát simán elvégezheted – közölte velem a tesztek kitöltése után.

Eljött 1978, a harmincadik évforduló. Augusztus nyolcadikán eltemettük édesanyámat. A következő év augusztus nyolcadikán azonban megszületett Áron fiam.

*

– Szent István udvartartásában az idegenek befogadását, tiszteletét, megbecsülését szorgalmazta – emlékeztetnek bennünket előszeretettel szinte minden év augusztus 20-án. Az Intelmeknek ama tételét azonban elhallgatják, hogy bölcs királyunk kíméletlenül megbüntette azokat az idegeneket, akik a befogadó nemzet, a magyar ember ellen vétettek; ha a vendégszeretettel visszaélve előnyjogokat csikartak ki a magyar puszták lakóinak a kárára.

*

A Bessenyei György, Zrínyi Miklós, Balassa Bálint megteremtette, Berzsenyi Dániel, Csokonai Vitéz Mihály, Arany János továbbművelte irodalmi talaj otthonossága áthevítette még az idegen vérmérsékletű írókat is, akiktől ugyan ki vitatná el önmaguk vallotta írói hovatartozásukat.

Stevan Popović, a pécsi Popovics István barátom, a Magyar Televízió szerb műsorainak szerkesztője küldött egy halom fényképet Kornel Stankovics szülőházáról, mondván, bizonyosan jól fel tudjuk használni, hiszen a délvidéki magyar irodalom megteremtőjeként ismerjük, Szenteleky Kornél néven.

*

– Nem vagyok magyar író! – vallja be a Nobel-díjas Kertész Imre, a **Valaki más** című könyvében. Rendben. Ám akkor miért dühöng Végel, a Népszabadságban állandó rovatot vezető marxista esztéta, ha az író kijelentését tudomásul veszi valaki. Mi az a zavarodottság a zöld csillaggal?

A pártállami időszak végén egyik tanintézményünkben az iskolanapon dühösen rángatták le az asztalokról a zöld abroszokat.

– Miféle magyarkodás ez! – kiabálta az igazga-

gató. Egyikük megsúgta neki, a magyaroknak trikolorjuk van, az önmagában álló zöld szín, ha valakit, akkor a muszlimokat idézi. Jó lenne, ha megsúgnák már ezt a marxista esztétának is, de ne feledjék emlékeztetni, hogy hál'istennek, még zászlónkból is remélhetően véglegesen kimetszettük az egyedül álló, mindegy milyen színű csillagot.

*

A 2000 októberében zajló rendszerváltoztatás ütnapján Bogner Istvánnal álltunk a szabadkai börtön előtt mindegyre növekvő tömegben. A tiltakozó tömeg este már a környező utcákat, főutakat is lezárta. A hangszórókból időnként a történések beavatottjának, Németh Jánosnak tájékoztatása emelkedett a sípok, dobok hangja fölé. A hirtelen kerekedett üdvrivalgásból ítélve Robertino Knjurt kiengedték a fogdából. A tömeg a központ felé hömpölygött. A jugoszláv baloldal pártjának irodája előtt csak addig álltak meg a felvonulók, míg valaki a falon felkúszva le nem tépte a pártzászlót. Ekkor már az ablak is kitérült, és repültek a jól fizetett, hazug reklámszövegek, plakátok. A téren felállított pódiumról Kern Imre csillapította a tömeg hangulatát, így a szocialista párt irodája sértetlen maradt, és vele együtt sértetlen maradt az egész miloševići rendszer is.

*

– Hogy örül ez a forradalmat játszó banda – hallom a szomszédos szerkesztőségi szobából a székét és jólétét féltő főszerkesztőnek, Csordásnak remegőn halkuló hangját.

Néhány nap múltán Németh Jánost nevezték ki főszerkesztő-igazgatónak a 7 Naphoz. A lapszerkesztés és igazgatás azonban, legnagyobb meglepetésemre, továbbra is a bejáródott módon történt.

Levelt kaptam Fekete KJ. Józseftől. A Napút című folyóirat fénymásolt oldalát küldte meg, amelyben az állt, hogy Vicei Karcsi meghurcoltatása idején egy N.J. iniciálékkal megjelölt szabadkai újságírórt kért fel a rendőrség a közreműködésre.

– Véletlenek nincsenek – írta le megjegyzését Jóska barátom.

*

Miután Kassai György igazgató eltanácsolt a tanügyből, a munkanélküliek fojtogató nyomora fészkelte be magát Jovan Jovanović Zmaj utcai első emeleti lakásunkba.

Lányom három éves, fiam pedig alig egyéves volt. Feleségem, ugyancsak állandó munkaviszony nélküli magyar szakos tanár, akkor kapott helyettesítésre alkalmat a gépészeti technikumban. Évfolyamtársnőnk és munkatársunk Csákány, akkor már Kojić Csákány Erzsébet ugyanabban az épületben lakott, így nap mint nap szemtanúja volt a megsemmisülés felé tartó életünknek. Az évkedést követő hónapokban ő szolt, keressem fel az Egység általános középiskola igazgatóját, Grgo Franciškovićot. Októberben már ismét teljes óraszámommal dolgoztam.

*

Míg az előző hónapokban a munkanélküliség nyomasztott, most hirtelen két iskolában kellett helyállni. A Kizúr István Általános Iskolából készült rokkantnyugdíjba vonulni egyik kolléganő.

– Amennyiben egy évig elvállalja a helyettesítést, őstől állandósítjuk felesége munkaviszonyát – mondta Kucsera Géza, az iskola igazgatóhelyettese.

Végig vittem az osztályokat, a szünidő alatt a tanáriban közzétett pályázatról azonban nem értesítettek bennünket. Feleségem még most, közel harminc év után, két oklevél birtokában is évről évre megújított szerződéses munkaviszonyban dolgozik.

*

Egy-egy közösség életérzését, a közállapotok helyzetét és az ország hangulatát leginkább úgy tudom felmérni, ha utcán, piacon, vonaton az emberek között elvegyülve tapasztalom meg az őket foglalkoztató gondokat, melyeket egymás között kendőzetlenül beszélnek meg.

Pesten a Hungexpo egyik csarnokában a határon túli magyar vállalkozók gazdasági lehetőségeiről tartottak sajtótájékoztatót.

– Elegendem van már ezekből a nagy magyar összebörülésekből – mondja a kávé töltegető hölgy, amikor mellé érek. Kopottas öltözékem és megviselt arcvonásaim láttán, minden bizonnyal, honi paraszt bácsinak nézett.

– Ideje csak a saját családom érdekeivel foglalkoznom! Nem vehetem a nyakamba az összmagyar keresztényi problémát! – folytatta az anyagi jóléttel kecsegtető szocialista internacionálé szavazótáborát növelő hölgy. A következő években már országos méreteket öltött a keresztrombolás, a keresztény értékek elleni nyílt fellépés határon innen és túl is.

*

– Nem tudom megérteni, mi teszi az embereket összeférhetetlenné – vetette fel Miloš Filipović, a kénsavüzem géplakatos, amikor a nyolcvanas évek közepén szombati ügyeletet tartottunk a vállalatban. Nem győzött eleget méltatlankodni azon, hogy ha a magyar társasághoz egy szerb vagy horvát ember is odavetődik, azonnal annak a nyelven folytatják a beszélgetést. – Lesz idő, amikor majd nemzetiségi alapon egymásnak is esnek – mondtam olvasmányaimra, ezek közül is Kassák önéletrajzi regényére alapozva. Miloš hitetlenkedve nézett rám. Nem érte már meg a nagy pukkanást.

*

– Mit akartok, ti, Horthy--maradványok, még tengeretek sincs – jegyezte meg gúnyosan Enes, a bosnyák géplakatos, amikor a nyolcvanas évek közepén, Szabadkára költözését követően a Zorka Vegyiművek kénsavüzemének karbantartójaként munkába állt. Alig fél évtized múltán a bosnyákok számára is kérdésessé vált a tenger, Enes pedig Németországban talált menedékre.

*

A Zorka Vegyiművek kénsavüzemének karbantartó részlegfőnöke, Slavko Bašić szorgalmasan pipázgatta ki az üzemi lap évfordulójára meghívott vendégek nevét.

– Mintha nem is Jugoszláviában élnénk! Alig van köztük szerb és horvát meghívott – méltatlankodott a Zorka környéki buckák magyarjai között nevelkedett gépésztechnikus a nyolcvanas évek elején. Tíz évre rá barátjával, a Svédországban élő Juhász Jóska nevezetű villanyszerelővel közösen vágta bele Budapesten egy takarítást szolgáltató vállalkozásba. Mint hallom, a Parlamentet is ők takarítják.

*

– Miért kell a mi gyerekeinknek, itt, Jugoszláviában, a mi hazánkban, magyar környezetnyelvet tanulniuk?? – méltatlankodott az üzemben Slavko és a magát bunyevácnak tartó Laslo Turuc, Pepi, a kénsavüzemben is mind nagyobb teret hódító műanyagcsövek hegesztője. A kérdés általánosságban szólt ugyan, mégis, mint egykori tanügyisnek, nekem volt címezve. Mi másra, az alkotmányra hivatkoztam. Néhány év

múltán meg is változtatták a maradék ország alkotmányát. Időközben azonban Slavko gyereke is szerb nyelvű gimnáziumba iratkozott. Pesten.

*

Egyre-másra érkeznek a menekültek. Arrogáns viselkedésük alapján azonban pontosabb a megfogalmazás, ha menekültként érkező telepesekről beszélünk.

– Bíz csak nyugodtan ránk, tudjuk mi, hogyan kell az igazságos jogszerűség látszatát keltve eljárni a magyarokkal szemben – nyugtatta az egyik hőzöngő menekültet egy rendőr a tejpiac büféjében, amikor az szemére vetette a rend őrének, hogy sehogyan sem, vagy túlzottan lassan üresednek meg a házak, és még mindig sokan beszélnek Szabadkán magyarul.

*

– Mit gondolt, talán igazgatónak vettük fel a Zorkába – kiabálta nekivörösödve Kiss János, a lakatosrészleg igazgatója, amikor sérelmeztem, hogy fizetésem jóval alatta marad az ugyanabban a munkakörben dolgozók bérénel.

– Ahogy magát elnézem, nyugodtan jöhettem volna igazgatónak is! – vágta vissza a rendszerváltás után is a kommunista pártot támogató mérnöknek.

Ekkor bántam meg igazán, hogy középiskolás koromban, amikor az általa sem értett valószínűségszámítást tanította nálunk, Kasza András vezetésével összebeszélt az osztály, bármit is kérdez tőlünk, ha tudjuk, akkor se válaszolunk rá. A csendes tiltakozásunk hatására már-már sírva fakadó tiszteletdíjas mérnök-tanár kínlódását nem bírtam nézni, elmondtam hallgatásunk okát. Kaptam is miatta fejemre osztálytársaimtól.

*

Nagy lázban élt a Petkovics és Grósz vezette 7 Nap. Lukács Györggyel készített interjút közöltek. A kérdéseket köztudottan Dési Ábel állította össze, ám az igazgató és főszerkesztő megítélése szerint Dési nem éppen reprezentatív jelenség. Kopott, zsiros kabátjában milyen benyomást keltene a szocialista realizmus nagy elméletírójának, Lukács Györgynek pesti lakásában? A kérdéseket tehát a kommunizmus krémjéhez tartozó két szakember adta át a vastag szivarjától megváltni nem tudó elméletíró-filozófusnak, és

végül az interjú is nevük alatt jelent meg.

*

Szegeden szinte havonta megfordultam, különösen, amikor Garai és Gulyás egy időre átköltözött. Kezdetben kollégiumban húzták meg magukat, majd az Anna presszó közelében albérletet vettek ki. Estéknént egyik-másik sörözőben vagy az akkor még egyetemisták gyülekezőhelyének számító Szeged kávéházban feledkeztünk bele a soha véget nem érő vitákba.

– Honnan jöttök ti ahhoz, hogy forradalomnak minősítsétek 56-ot, amikor az egyértelműen ellenforradalom volt! – vélekedtek a korunkbeli vitapartnereink, Szeged akkori egyetemistái. Támpontot nekünk sokáig csak Dobrica Ćosić 56-os budapesti naplójegyzetei adtak.

*

A palicsi Bobek kocsmá mellett egy újságosbódé állt. Délutánonként, de különösen vasárnap délután innen szemlélte a világot Gulyás Laci költő. Gyalogosan jött rendszerint a Cifra kerítésként ismert buszmegállónál levő réti házuktól. A közel négy kilométernyi gyaloglás része volt annak a készülődésnek, ami számára ünneppé emelte az órákat, amelyeket a bódé pultjára könyökölten eltölthetett. Olykor, ha ügyesen gazdálkodott, egy-két pálinkát is megengedhetett magának a Bobek kocsmá füstös söntésénél, minek után a hajnali mámor tompaságával dülöngélt haza a kései órákban.

– Menjünk távolabb, ne hallja Jóska, miről beszélünk – mondta egy alkalommal a Böge patak mellett Laci, és kezembe nyomta egy nagyformátumú füzetbe írott verseit. Ott, a fűbe heveredve pillanthattam bele Gulyás László sajátos, szigorúan bereteszelt világába.

*

Estéknént a Bobek kocsmá félhomályában Gulyás Jóska is meg-megfordult. Különös figurákkal játszott éjszakába nyúló pókerpartikat.

– Egy erdélyi faluba vonultunk éppen be, amikor megláttam, hogy egy bárányborsityakos lurkó a dombról integet a falusiaknak. Céloztam. A gyerek, sapkáját elhagyva élettelenül gurult le a dombról – mesélte partizánélményeit egyik köpcös kisreg.

*

– Nagyon sok rangja lehet az embernek. Szólíthatjuk püspök atyának, miniszterelnök úrnak, tábornok úrnak, mester úrnak, nagyságos asszonynak, kendnek, meg magam sem tudom minek még, de a megszólítások mögött mindig ember rejlik. Engem a tiszta lelkiületű, bölcs parasztember érdekel, akit gyakran jobban megjegyeztem, mint egy-egy egyetemi tanáromat. Az emberi nagyságok és nem a szerzett rangok vagy külsőségek tesznek egyedivé, közösségünk számára fontossá, nélkülözhetetlenné valakit – fejtette ki Adorján gyémántmisés plébánosa, a nyolcvanadik életévén túl járó Tari János atya, amikor papi szolgálatáról beszélgettünk.

